

Sara Ərşad qızı Əhmədova
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi
Etnoqrafiya elmi fond şöbəsinin dissertantı
E-mail: saraahmad0289@gmail.com

UOT-39

AZƏRBAYCANIN ETNİK MƏNZƏRƏSİ – DAĞ YƏHUDİLƏRİ

Açar sözlər: Azərbaycan yəhudiləri, etnik qruplar, dağ yəhudiləri, azsaylı xalqlar, mədəni müxtəliflik

Ключевые слова: евреи Азербайджана, этнические группы, горские евреи, малочисленные народы, культурное многообразие

Keywords: Azerbaijani Jews, ethnic groups, Mountain Jews, ethnic minorities, cultural diversity

Zəngin maddi-mədəni irsə və qədim tarixə malik olan Azərbaycan tarixən bir çox xalqlara ev sahibliyi etmişdir. Bu tarixi zaman çərçivəsində çoxsaylı türkdillli tayfalar, həmçinin Qafqaz və irandilli tayfalar tarixin müxtəlif mərhələlərində etnoslararası inteqrasiyanın əsasını təşkil edən sosial-iqtisadi-siyasi birlik nümayiş etdirmişlər [1, s.233]. Bununla da bu gün "azərbaycanlılar" adı altında qəbul etdiyimiz vahid birliyin özülü qoyulmuş və onun tərkibinə aparıcı türk amili ilə yanaşı Azərbaycanda yaşayan müxtəlif xalqlar daxil olmuşdur.

Azərbaycanın etnik xəritəsi olduqca zəngin və rəngarəngdir. Müxtəlif zamanlarda Azərbaycan torpaqlarına fərqli din və dillərin nümayəndələri köçüb gəlmiş, birgəyaşayış, bənzər həyat tərzii və qarşılıqlı anlaşma zamanla bu xalqları bir-birinə daha da yaxınlaşdırmışdır. Bu etnik xəritədə özünəməxsus yerlərdən birini "dağ yəhudiləri" tutur. İlk öncə bu termin və dağ yəhudilərinin Azərbaycana nə vaxt və necə gəlmələri haqqında olan tarixi materiallara diqqət yetirək.

Bir sıra tədqiqatçıların fikrinə görə dağ yəhudiləri tatların bir qrupudur. Bu qrup özlərini "cuhud", yəni başqa dindən olanlar adlandırırlar, azərbaycanlılar tərəfindən "tat cuhudları", XIX əsrin elmi ədəbiyyatında isə "dağ yəhudiləri" və ya "tat yevreyləri" istilahları ilə adlandırılan azsaylı xalqdır [2, s.72]. İlk dəfə olaraq "dağ yəhudiləri" termini XIX əsrdə rus tədqiqatçıları tərəfindən istifadə olunmuşdur. Dağ yəhudiləri Azərbaycanın əsasən kompakt şəkildə Quba və Oğuz rayonlarında, eyni zamanda Bakı şəhərində yaşayırlar.

Tarixi ədəbiyyatda Azərbaycanda yaşayan yəhudilərlə bağlı müxtəlif fikirlər vardır. Bir qrup alimlər onların bu əraziyə köçürüldüyünü, digər qruplar isə onların tatların bir qolu olduğunu və yəhudiliyi sonradan qəbul etdiyini yazırlar. Əvvəla qeyd edək ki, yəhudilərin regionda (Qafqaz, eləcə də Azərbaycanda) məskunlaşması hələ 130-140 il əvvəl tarixçi, etnoqraf, kulturoloq, linqvist və filoloqların diq-

qətini cəlb etmişdir. Bu mövzuda elmə məlum olan məlumatların özü də yekdil deyildir. İndiyədək bu məsələ ilə bağlı ortağ fikir yoxdur və dağ yəhudilərin mənsəyi, onların istər Azərbaycanda, istərsə də Qafqazda məskunlaşması elm üçün problemlə məsələ olaraq qalmaqdadır. Məlumdur ki, yəhudilərin Fələstindən ilk köçü bizim eradan neçə əsr əvvəl baş vermişdir. Bu miqrasiya e.ə. VIII əsrdə Assuriya, İsrail şahlığını işğal etdiyi vaxt, oradan 27 min yəhudinin sürgün edilməsi ilə başlamışdı. E.ə. 568-ci ildə isə Babilistan şahlığı İudeyanı tutmuş, Yerusəlimi dağıtmış və 15 min yəhudini yenidən oradan sürgün etmişdir [3, s.85]. Tarixi məlumatlara görə, bu yəhudilər Şimali Mesopotamiyaya və Midiyanın şəhərlərinə köçüb getmiş və bu ərazilərdə iqtisadi həyata qatılmış, sənətkarlıq və ticarətlə məşğul olmuşlar. Lakin, tezliklə Əhəməni şahı Kuruş (Kir) onlara Fələstinə qayıtmağa icazə vermişdir. Bu faktları əsas götürən digər bir tədqiqatçı M.E. Mədətov isə öz əsərində yazır ki, yəhudilər İran ərazisinə köçürüləndən sonra onlar öz dillərini itirmiş və sonradan Azərbaycan ərazisinə köçürülmüşlər. Ancaq müəllif onların dini etiqadlarını niyə dəyişdirmədiklərini qeyd etməmişdir [3, s.86].

Tədqiqatçı M.H.Vəliyev yəhudilərin Azərbaycanda məskunlaşması haqqında yazır ki, burada yaşayan yəhudilər Assur çarları tərəfindən əsir alınmış, əvvəlcə Assuriyada, sonra Midiyada məskunlaşmış qədim yəhudilərin qalıqlarıdır [2, s.76]. Yəhudilər Assuriya öz qüdrətini itirdikdən sonra e.ə. 720-ci ildə çar Salmanasarın dövründə Azərbaycana, Gürcüstan və Dağıstana köçüb gəlmişlər. Professor R. Hüseynov isə bu məsələ ilə bağlı iki fikir irəli sürmüşdür. İrəli sürülən birinci fikrə görə yəhudilər şərqa, Assur və Babil hökmdarlarının hücumları zamanı, II Sarqon və II Navuxodonosorun zamanında e.ə. VIII-VI əsrlərdə, digər versiyaya görə isə Sasanilər dövründə, bizim eranın V-VI əsrlərində gəlmişlər [4, s.204]. XX əsrin ortalarında rus şərqşünası Y.A.Solodux dağ yəhudilərinin əcdadlarının Qafqaza sürgün olunmasında birbaşa səbəbkar kimi Sasanilər imperiyasını təqsirləndirir [4, s.196]. Başqa sözlə, yəhudilərin Qafqazda meydana çıxmasını antik dövrə deyil, erkən orta əsrlərə, konkret desək, V əsrə aid edir. Bunu isə Sasanilər imperiyasını bürümüş məzdəkilər üsyanı ilə əlaqələndirir. Dağ yəhudilərinin içərisindən çıxmış ilk dünyəvi Avropa təhsili almış tədqiqatçı İ. Ş. Anisimov isə qeyd edir ki, dağ yəhudiləri arasında qədim bütperəstlik dini qaydalarını qoruyub saxlayan adətlər indi də qalmaqdadır. Bununla bağlı başqa bir müəllif İ. Çernı bildirir ki, dağ yəhudiləri arasında “nümazi” adlanan ibadət evi Avropa sinaqoqlarından tamamilə fərqlənirdi [3, s.87]. Bu səbəbdən XIX əsrdə Cənubi Qafqazda məskunlaşan Avropa mənsəli yəhudilər yerli dağ yəhudilərinə məxsus ibadət evinin olmasına baxmayaraq, burada özlərinə yeni ibadət evləri - sinaqoqlar inşa etməyə başlamışlar.

Yəhudilərin məskunlaşdığı ərazidəki yerli etnik qruplarla qarşılıqlı əlaqələri təkcə onların dilinə deyil, eləcə də adət-ənənələrinə, həyat və məişətlərinə də böyük təsir göstərmişdir. Ancaq bu xalqlar əsrlər boyu bir ərazidə yaşayıb eyni adət-ənənələrdən istifadə etsələr, bu günə qədər də, Azərbaycanda və ondan kənarında məskunlaşan dağ yəhudiləri özlərinə məxsus dinlərini qoruyub saxlamışlar.

Məlum olduğu kimi, XVIII əsrdə Qubalı Hüseynəli xan və Fətəli xanın zamanlarında, onlar Azərbaycanın digər bölgələrində olan yəhudiləri öz xanlıqlarına dəvət etmiş və xanlığın ərazisində məskunlaşmalarına icazə vermiş, onların himayədarları olmuşlar. Beləliklə, mərkəz Qubaya əks istiqamətdə Qudyalçayın sahilində yəhudi (yevrey) qəsəbəsi salınmış oldu. Bu tarixi hadisə Qafqazda, o cümlə-

dən Azərbaycanda və Cənubi Dağıstanda yaşayan yəhudilərin taleyində vacib rol oynadı. Qəsəbə 1926-cı ildən “Qırmızı sloboda” adlanmağa başladı. Bu tarixi fakt “STMEGI” (Yəhudi informasiya portalı) Beynəlxalq fondu tərəfindən yəhudilərin köçürülməsinin 280 illiyi münasibətilə qızıl hərflərlə qranit lövhə üzərində əbədiləşdirilmişdir [5, s.49]. Sonralar isə Qırmızı Qəsəbədə küçələrdən birinin adına Fətəli xanın adı verilmişdir.

Bununla da, Qafqazda yəhudilərin mühüm əhəmiyyətə malik kompakt şəkildə yaşadığı ilk məskənləri yarandı. Artıq Qırmızı Qəsəbə nəinki Azərbaycanda, o cümlədən keçmiş sovet respublikaları içərisində dağ yəhudilərinin kompakt şəkildə məskunlaşdığı bir əraziyə çevrildi. Belə ki, İsraildən sonra Qırmızı Qəsəbə dağ yəhudilərinin birgə yaşadığı yer idi. O zamanla “Kiçik Yerusəlim” adını qazandı [5, s.50]. Dağ yəhudilərinin kompakt yaşadığı yerlərdən biri də yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi indiki Oğuz (vaxtilə Vartaşen) idi. Burada yaşayanlar əsasən Gilan (İran) ərazisindən gələnlər idi. Əvvəllər onlar Oğuzda ayrıca məhəllə salmışdılar. Daha sonra onlar Rusiya və İsrailə miqrasiya etməyə başladılar. Bundan sonra onların mərkəzi Qəbələ (o zaman Qutqaşen) şəhəri oldu.

Azərbaycanlılar və dağ yəhudiləri arasında milli, dini və etnik zəmində heç vaxt toqquşma olmamış və buna şərait yaranmamışdır. İndi də dağ yəhudiləri və azərbaycanlılar arasında səmimi münasibətlər mövcuddur. Hal-hazırda Azərbaycanda dağ yəhudilərinin cəmiyyətlərinin milli və dini zəmində qorunub saxlanması onlara heç bir problem yaratılmamışdır. Hal-hazırda Azərbaycanda dağ yəhudiləri özlərinin milli adət və ənənələrini, dini inanclarını saxlamaqla bağlı heç bir maneəyə rast gəlmirlər. Buradakı yəhudi icması İsrail, ABŞ və Rusiyada olan yəhudi diasporaları ilə çoxtərəfli əlaqələr yaradırlar. Hətta sovetlərin totalitar rejimi dövründə yəhudilər özlərinin adət-ənənələrini, dini ayinlərinin icrasını davam etdirirdilər. Dağ yəhudilərinin çox hissəsi həm Azərbaycanın bir çox təhsil ocaqlarında, həm də dünyanın müxtəlif ölkələrinin- ABŞ, Almaniya, Rusiya, Türkiyə, Gürcüstan və s. təhsil müəssisələrində oxumuşlar.

Qeyd edək ki, Azərbaycan ərazisində “aşkenazi” yəhudiləri də yaşayırlar. İlk əvvəl “aşkenazi” sözünün mənasına diqqət yetirək. Ümumiyyətlə, “aşkenazi” Avropa yəhudilərinin bir qrupuna verilən addır. Bu mədəni icma üçün həmin terminin işlənilməsinə ilk dəfə XIV əsr mənbələrində rast gəlinir. Bu yəhudilərin orta əsr Almaniyaşına verdikləri addır. Aşkenazi yəhudilərinin uzun müddət istifadə etdikləri dil alman dili əsasında yaranmış **“yidiş”** və ya **“idiş”** dilidir [5, s.52]. Hazırda isə onların əksəriyyəti yaşadıkları ölkələrin dillərində danışırlar. Azərbaycana isə aşkenazilərin ilk gəlişi 1810-cu ilə aiddir. Aşkenazi yəhudilərinin cəmiyyətləri isə 1832-ci ildə formalaşmışdır. İlk vaxtlar sayları az olsa da, zamanla artmışdır. 1910-cu ildə Bakıda Mərkəzi xor sinaqoqunun əsası qoyulmuşdur. Bu sinaqoqun tikilməsinə yardım göstərənlərin içində dövrün neft milyonçuları və xeyriyyəçiləri H.Z.Tağıyev və M.Nağıyev də olmuşlar. Hazırda isə Bakıda 2003-cü ildə əsası qoyulan Avropa və gürcü yəhudilər üçün sinaqoq fəaliyyət göstərir. Bu, Avropada ən böyük sinaqoqdur. 2003-cü ilin sentyabrından Azərbaycanda ilk yəhudi məktəbi fəaliyyət göstərir.

1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti öz müstəqilliyini elan edəndə digər xalqlara da bərabər hüquqlar verilmişdi. Gənc respublikanın idarəçiliyində və parlamentində yəhudi icması iki nümayəndəsi ilə təmsil olunurdu. Belə ki,

AXC-nin ilk hökumətində səhiyyə naziri yəhudi əsilli Yevsey Gindes olmuşdur.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra buradakı yəhudi icmaları daha da fəallaşmış, beynəlxalq yəhudi təşkilatları ilə əlaqələrini möhkəmləndirmiş, öz dini məktəblərini-iyəşivalarını, mədəniyyət mərkəzlərini, cəmiyyətlərini, klublarını və qəzetlərini yaratmışlar. “Soxnut” yəhudi agentliyi, “Coynt və Vaad-l-Hetzola” yəhudi komitələri Azərbaycandakı yəhudi diasporu arasında yəhudi ənənələrini qoruyub saxlamaq, sinaqoqlara yardım göstərmək və müxtəlif mədəniyyət tədbirləri keçirməklə məşğuldur.

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi artıq bu torpaqlarda yaşayan yəhudilər özlərinə həyat qurmaq və güzəranlarını təmin etmək üçün müxtəlif sahələrdə çalışmağa başlayırlar. Dağ yəhudilərinin kənd təsərrüfat sahəsində əsas yerlərdən birini maldarlıq tuturdu. XIX əsrdə tütünçülük də mühüm təsərrüfat sahələrindən birinə çevrilmişdi. Onların hər birinə normal pay torpağı düşmədiyinə görə bəziləri boyaqçılıqla məşğul olurdu. Belə ki, XIX əsrin 40-70-ci illərində Rusiya imperiyasının toxuculuq sənayesinin rəngə olan təlabatını Dərbənd və Quba boyaq plantasiyaları ödəyirdi [2, s.100]. Burada çalışan muzzdlu işçi qüvvələrinin içərisində dağ yəhudiləri də vardı. Bundan əlavə dağ yəhudilərinin bir çoxu iri yaşayış məskənlərində xalça və palaz toxunması üçün ipin boyanması ilə də məşğul olurdu. Beləliklə də, bu sənət Azərbaycanın bütün şəhər mərkəzlərinin bazarlarında yəhudi boyaqçıların əlində cəmləşmişdi.

Dağ yəhudilərinin ənənəvi sənət sahələrindən bəhs edərkən xalça ticarətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Belə ki, dağ yəhudilərinin çox geniş ticarət əlaqələri vardı. Nəfis tərtibatlı, incə və zərif toxunuşlu, göz oxşayan Azərbaycan xalçaları yəhudi tacirlərin əsas qazanc mənbələrindən biri idi. Xalça ticarətində ad qazanmış dağ yəhudiləri Azərbaycan xalçalarıyla nəinki bütün Yaxın Şərq ölkələri, hətta, İspaniya ilə belə ticarət edirdilər [6, s.12]. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin (MATM) Neqativ fondunda saxlanılan bir foto (NF inv.№2941) bu mənzərəni çox gözəl ifadə edir (şəkil 7). Ümumiyyətlə, tarixən bu xalqların birgə yaşayışı onlar arasında mədəni-etnoqrafik bağların möhkəmlənməsinə və yaradıcılıq mübadiləsinə şərait yaratmışdır. Bu sıra sənət sahələrinin inkişafında birgə fəaliyyət göstərmiş, layiqli töhvələr vermişlər. Buna görə də, xalçaçılıq sənəti bu iki xalq arasında mədəni körpü rolunu oynamışdır [7, s.45]. Məhz xalça sənəti bir çox xalqları bir-birinə yaxınlaşdırmış, ortaq ünsiyyət vasitəsi olmuşdur. Azərbaycanda yaşayan bir sıra xalqlar kimi dağ yəhudilərinin də həyatında bu sənət sahəsi əsas yer tutmuşdur. Qubada, Qırmızı qəsəbədə xalçaçılıq Quba xalça məktəbinin bir qolu kimi yaranmış və inkişaf etmişdir [7, s.47]. Yəhudi qadınları Azərbaycan çeşnilərindən istifadə edərək xalçalara yəhudi həyatı və dünyagörüşünə müvafiq rəmlər və yazılar əlavə etmişlər. Doğrudur yeni xalça növü yaratmamışlar, ancaq özlərinin fərdi dünyagörüş və düşüncələrini xalçalara köçürməyə çalışmışlar.

Azərbaycan torpaqlarında məskunlaşan dağ yəhudilərinin Azərbaycan türkləri və tatlarla qonşuluqda yaşayaraq daim bir-birilərinə xoş münasibətlər göstərmiş, bu münasibətlər zamanla onların adət-ənənələrində, məişətində və geyim mədəniyyətində müəyyən oxşarlıqların yaranmasına səbəb olmuşdur. Bununla belə, dağ yəhudiləri də digər azsaylı xalqlar kimi bəzi özünəməxsus xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışlar.

Bu baxımdan dağ yəhudilərinin bəzi geyim nümunələri-xüsusilə qadın geyimləri haqqında müəyyən məlumatlar vermək yerinə düşər. Dağ yəhudi qadınlarının geyimləri bəzi kiçik fərqləri çıxmaqla regionun digər xalqlarının geyimlərinə bənzəyir. Belə ki, qadınlar pambıqdan hazırlanmış və aşağı hissəsi xüsusi parıltılı düymələrlə bəzədilmiş alt geyimi-alt köynəyi (“zir-şey”) geyinirdilər [8, s.135]. Köynək bütün bədəni örtərək topuğa qədər uzanırdı. Kənarlarında uzun yarıqlar açılır və yaxasız olurdu. Köynəyin qolları manjetsiz tikilərək uzun biçilirdi. Adətən, Azərbaycan türklərində olduğu kimi dağ yəhudilərində də gənc qadınlar daha əlvan rəngli, yaşlı qadınlar isə tünd rəngli parçalardan tikilmiş köynəklərə üstünlük verirdilər. MATM Etnoqrafiya fondunda (EF) dağ yəhudilərinə məxsus bir neçə qadın köynəyi mühafizə olunur. Bunlardan biri EF-da olan 6318 inventar sayılı köynəkdir (şəkil 1). Köynəyin ön hissəsi və qollarının ağzı qırmızı rəngli xara, arxa hissəsi və qollarının yuxarısı isə yaşıl rəngli bez parçadan tikilmişdir. Digər köynəyin əsas hissəsi yaşıl olub, sarı güllü zərxara parçadan hazırlanmışdır. Qolu uzun, yaxası belə qədər açıq, bel hissəsi isə qırçındır. Köynəyin kürəyi isə yaşıl bez parçadandır. Sonda isə köynək qızıl bafta ilə bəzədilmişdir (9). MATM EF-də olan köynək nümunələrini araşdırarkən bəzi köynəklərin ətəyinin xüsusi qızılı rəngli saçaqlarla bəzədildiyi diqqətimizi cəlb elədi. Bu cür köynəklər inventar kitabda Quba tatlarna məxsus geyim kimi qeyd olunmuşdur. Maraqlıdır ki, İsrailin Etnologiya Muzeyində olan “bulşey” adlanan geyim nümunəsinin də ətəyi qızılı rəngli saçaqla bəzədilmişdir [8,s.138]. Bu isə onu göstərir ki həm tatlarda, həm də dağ yəhudilərində geyimlərin bəzədilməsində bəzi ortaq xüsusiyyətlər vardır. Adı qeyd olunan “bulşey” və ya “burşey” adlanan üst geyimləri adətən ipək və ya başqa əla növ, rəngli parçalardan tikilirdi. Bel nahiyəsinə qədər olan hissə düz, bədən aşağı hissə isə büzməli olurdu [8, s.135]. MATM EF-nin inventar kitabında “bulşey” adlı başqa bir geyim fərqli adla qeydiyyata düşmüşdür (10). Adına görə diqqətimizi cəlb edən bu geyim “don” adı ilə məlumdur. Diqqətimizi cəlb edən məsələ isə odur ki, bulşey adlanan don Quba rayonunda tat ailəsində istifadə olunmuşdur (şəkil 4). Geyimi nəzərdən keçirərkən onda dövrünün müasir elementlərini özündə əks etdirdiyini görmüş oluruq. Bu geyim formasının həm tat, həm də dağ yəhudiləri tərəfindən eyni adla adlandırılması göstərir ki, hər iki etnik qrup eyni terminlərdən istifadə etmişlər və ya birgəyaşayış, qarşılıqlı mədəni mübadilə buna səbəb olmuşdur. Eyni fikirləri köynəklə bağlı da demək olar. Ümumiyyətlə, köynəklərin biçilmə və tikiliş üslubuna gəlincə isə deyə bilərik ki, Azərbaycan ənənəvi xalq geyimləri ilə oxşar cəhətləri vardır. Bu isə təbii haldır. Eyni zamanda yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, Qafqazda və Azərbaycanda yaşayan xalqların geyimlərində bəzi ortaq xüsusiyyətlərə rast gəlməyimiz mümkündür.

Üst köynəyinin üzərindən isə dağ yəhudiləri bir növ xalata xatırladan “qaba” və ya “koba” adlanan üst geyimi geyinirdilər [8, s.135]. Qeyd etmək yerinə düşər ki, qaba sözü “əba” sözündən əmələ gəlmişdir. “Qaba” da çuxa, arxalıq və küləcə kimi bel hissədən büzməli tikilirdi. Hər iki qoluna dirsək hissədən yuxarıdan aşağıya doğru yarıqlar açılaraq, kənarları gümüş düymə və qızıl bafta ilə bəzədilirdi. “Qaba” adətən xüsusi mərasimlər üçün ipək parçadan, qış ayları üçün isə pambıq və ya yun parçadan hazırlanırdı. Bir çox hallarda “qaba”nın üstündən bellərinə gümüşlə bəzədilmiş dəri və ya parça kəmərlə bağlayırdılar. MATM EF-da 5958 inventar sayılı qaba (arxalıq) bu baxımdan diqqətimizi cəlb edir (11). Bu geyim yerliyi

qara və üzəri sarı güllü zərxara parçadan, astar hissə isə qara güllü çitdən tikilmişdir. Belinə qaragöz, qoluna isə zərbafta və metal sarıma ilə XIX əsrə aid beşqəpikliklər bərkidilmişdir. Qaba bir növ arxalıq xarakterini oynasa da, daha çox çuxanı xatırladır. MATM EF-də mövcud olan qaba geyim nümunələri ilə çuxa geyim növlərini diqqətlə nəzərdə keçirdikdə onlar arasında bir çox bənzərliklərin olması ortaya çıxmış olur (şəkil 3). Belə ki, 3944 inventar sayılı çuxa geyim nümunəsi ilə sözü gedən qaba geyim nümunələri forma və tikiş üslublarına görə bir-birilərinə çox yaxındır və demək olar ki, Şimali Qafqaz türklərinin geyindikləri ilə eynidir (11).

Dağ yəhudiləri alt bel geyimi kimi gen şalvar-cütbalaq geyinirdilər. Eyni şalvar növü Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrində, o cümlədən, Qubada yaşayan xalqların geniş istifadəsində olmuşdur. Şalvarı bel hissədən xüsusi iplə-tumanbağı ilə bərkidirdilər. Bu geyim növü də köynəkdə olduğu kimi adi vaxtlarda ipək və pambıq parçalardan, qış aylarında isə yun parçadan tikilirdi (şəkil 5). Belə şalvarların ətəyi bulşeyin (donun) altından görünürdü. Buna görə də onun ətəyi gümüş bafta ilə bəzədilirdi.

Sonrakı dövrlərdə, bir çox xalqlarda olduğu kimi dağ yəhudiləri də dövrün tələblərinə uyğun olaraq geyimlərdə yaranan yeni - müasir elementlərdən istifadə etməyə başlamışlar.

Beləliklə, bütün bu qeyd olunanlardan belə nəticəyə gəlmək olur ki, uzun müddətli birgəyaşayış və oxşar həyat tərzini zamanla hər iki xalqın məişətində və geyim mədəniyyətində müəyyən bənzərliklərin yaranmasına və qarşılıqlı etnik-mədəni proseslərin formalaşmasına səbəb olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Paşayev M. Azərbaycan etnoqrafik xəzinələr muzeyidir / Tarix və onun problemləri, № 3, Bakı, 2003, s.232-233
2. Qəmərşah C. Azərbaycanın Azsaylı xalqları və milli azlıqları. Bakı. 2000. 440s.
3. Məmməd Ə. Azərbaycan tatları. Bakı. 2006. 260 s
4. Гусейнов Р. Иудаизм на Кавказе // Кавказ и глобализация, т. 2, в.3, 2008. ст.194-204
5. Huseynov R. Jews in Azerbaijan //“İRS” №7. 2001. p.48-56
6. Микдаш-Шамаилова Л.А. История и культура горских евреев Кавказа. Институт Стратегических Исследований Кавказа.- Иерусалим-Куба, 2009. 224 с.
7. Muradov V. Qırmızı qəsəbə: sinaqoqdan xalçayadək// “Azərbaycan xalçaları”. IV cild. № 13. 2014. s. 28-81
8. Mountain Jews Customs and Daily Life in the Caucasus. The İsrail Museum. Jerusalem, 2002. 160 p.
9. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi Etnoqrafiya Fondu (MATM EF), inv. №6318
10. MATM EF, inv.№4385
11. MATM EF, inv. № 3944
12. MATM EF, inv. № 5958
13. MATM EF, inv. №6317
14. MATM EF, inv. №8522

Ахмедова Сара Аршад кызы

ЭТНИЧЕСКАЯ КАРТИНА АЗЕРБАЙДЖАНА - ГОРСКИЕ ЕВРЕИ

РЕЗЮМЕ

Богатое материально-культурное наследие, древняя история, толерантный дух населения Азербайджана, обеспечили поселение на его территории многочисленных народов. На протяжении всей истории в Азербайджан пребывали народы, носители различных культур, языков и вероисповеданий, контактируя с местным населением, они перенимали традиции, обычаи и образ жизни азербайджанцев, что обеспечило их мирное сосуществование в дальнейшем. Среди этих народов особое место занимают горские евреи. Целью данной статьи является исследование на основе имеющейся научной литературы, а также материалов фонда Этнографии Национального Музея Истории Азербайджана, истории поселения здесь горских евреев, их богатого материально-культурного наследия.

Ahmadova Sara Arshad gizi

ETHNIC PANORAMA OF AZERBAIJAN – MOUNTAIN JEWS

SUMMARY

With its rich material cultural heritage and ancient history, Azerbaijan has historically been a homeland of many nations. At different times, representatives of various religious and languages migrated to Azerbaijan. Coexistence, similar lifestyle and mutual understanding gradually pave the way for the creation of unite culture and customs among these nations. Mountain Jews also took a special place among these nations. The main purpose of this article is to study the settlement of Mountain Jews, their rich history and cultural heritage on the basis of existing scientific literature, as well as the materials of Ethnography Fund of the National Museum of History of Azerbaijan.

Şəkil 1. Dağ yəhudilərinə məxsus qadın köynəkləri (MATM EF inv.№6318; inv.№8522)

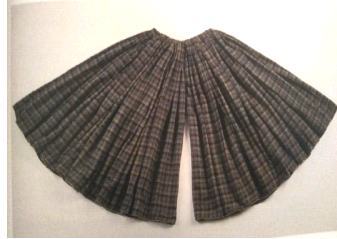
Şəkil 2. Qaba və ya koba adlı arxalıqlar (MATM EF inv.№5958; inv.№6317)

Şəkil 3. Çuxa (MATM inv.№3944)

Şəkil 4. Bulşey (don) (MATM EF inv.№4385)

Şəkil 5. Cütbalıq. (Mountain Jews Customs and Daily Life in the Caucasus. The İsrail Museum. Jerusalem kitabına istinad edilmişdir)

Şəkil 6. Altda "bulşey" adlanan don. (Mountain Jews Customs and Daily Life in the Caucasus. The İsrail Museum. Jerusalem kitabına istinad edilmişdir)

Şəkil 7. Yerli xalçaları satan dağ yəhudiləri (MATM NF inv № 2941)